

GYÓRFY Eszter

És akkor elindultak Erdélyből...

**A lokális és társadalmi mobilitás vizsgálata
egy pávai család öt nemzedékében**

Tanulmányomban családom, a pávai Deák família sorsának, mobilitási stratégiáinak vázlatos bemutatására vállalkozom, a 19. század végétől – öt nemzedéken keresztül – napjainkig. Amint azt a témával kapcsolatos korábbi kutatások jelzik,¹ egy ilyen jellegű vizsgálat – egyéni élettörténetek, családtörténetek elemzése – nem csupán, illetve nem elsősorban egyediségükben fontosak, hiszen minden esetben szélesebb társadalmi, történeti, politikai kontextusokra világítanak rá (Jakab–Keszeg A.–Keszeg V. szerk. 2007: 8). Mivel a témával kapcsolatos kutatásaim – mind gyűjtések, mind a vonatkozó szakirodalom ismerete szempontjából – még kezdeti fázisban járnak, e tanulmány keretében mindössze annak sematikus ismertetését tűztem ki célul, hogy hogyan szóródtak szét 1920 után egy pávai család tagjai, s ez a folyamat milyen lokális és társadalmi mobilitási stratégiákat, az életmódváltás milyen módjait eredményezte. A családtagok Trianon utáni sorsa, életpályája kapcsán elsősorban arra fókuszálok tehát, hogy az egyes személyek milyen foglalkozásokat választottak és hol éltek.

A család történetének, szétszóródásának részletes bemutatása mind ezeken kívül szükségszerűen felveti a makropolitikai események és a privát történelem viszonyának, a migráció, lokális és társadalmi mobilitás, illetve ezzel kapcsolatban a betagozódás, illetve az új életstratégiák és kulturális minták adaptálásának kérdését. Mindezekre azonban jelen írás keretében nincs módom választ adni, munkám jelen szakaszában sokkal inkább egyfajta problémafelvetést, kiinduló kérdések megfogalmazását, il-

---

¹ Lásd például a csíkszeredai Kommunikációs Antropológiai Munkacsoport vizsgálatait a székely emigránsok életpálya- és történet stratégiáival kapcsolatban (Bodó–Oláh 1996).

letve meglévő adataim ennek alapján rendszerezett áttekintését tartom lehetségesnek.

A vizsgálatom kiindulópontja az öt generáció meglehetősen szerteága-zó, a Kárpát-medence legkülönbözőbb pontjain élő illetve élt családjainak rekonstruálása volt, amelyhez többféle forrást hívtam segítségül: a pávai református plébánián megtalálható születési, halotti és házassági anyakönyveknek a Deák családra vonatkozó bejegyzésein kívül a család három, ma Magyarországon élő tagjának² szóbeli beszámolójára, a velük készített interjúkra alapoztam elsődlegesen.³ Elsőként igyekeztem a család azon tagjait megkeresni, akiket személyes érdeklődésük, a családon belüli egyfajta „centrális” helyzetük hangsúlyosabban készítetett a családfa, a rokonság tagjainak, és azok történeteinek minél részletesebb ismeretére.⁴ Természetesen az így kialakult kép meglehetősen egyoldalú és töredékes, hiszen – ahogyan azt az emlékezet-kutatással foglalkozók rendszeresen megjegyzik – az emlékezés sokkal inkább konstrukció, mint pusztá reprodukció, tehát a tényekhez viszonyítva jóformán minden esetben torzított és hibás, mivel erőteljesen tükrözi az egyes személyek nézőpontját, illetve a személyes érintettség minden esetben hat arra, mit észlelünk, hogyan emlékezünk (Gyáni 2007: 157–158). A vizsgálat további részében tehát kifejezett hangsúlyt kapna, hogy a család minden ágának leszármazottaival beszéljek, így árnyalva az itt bemutatott képet.

Mivel a család első két generációjából már senki nincs az élők sorában, fokozottan érvényes az emlékezet – és a felejtés – relevanciájáról szót ejteni. Kutatásom során többször szembesültem egymásnak alapvetően ellentmondó, vagy a történelmi tényekkel ellenkező adatokkal⁵ a család

² Adatközlőim: anyai nagyapám, dr. Deák Gábor, nővére, Halász Ferencné (szül. Deák Livia), valamint unokatestvérük, Deák Zoltán.

³ Köszönetemet szeretném továbbá kifejezni Pozsony Ferencnek, aki a család erdélyi tagjaival kapcsolatos adataimat szolgáltatta.

⁴ Nagyapám, dr. Deák Gábor mintegy hobbiból érdeklődik a családfakutatás iránt, ezen kívül fiatalabb korában rengeteg rokonnal ápolt intenzív kapcsolatot, csakúgy mint nővére, Deák Livia. Deák Zoltán szintén évek óta foglalkozik „amatőr” családfakutatással, továbbá foglalkozásából kifolyólag – református lelkész – a család legkülönbözőbb, olykor nagyon távol élő tagjai is gyakran kéri meg esketéseket, kereszteleseket lebonyolítására, így a rokonságon belül ő is nagyon sok embert, ennek kapcsán pedig rengeteg történetet ismer a család egyes tagjaira vonatkozóan.

⁵ Néhány, az élettörténetek, életpályák szempontjából is fontosnak tekinthető helyen utalni fogok az ilyen jellegű ellentmondásokra.

egyes tagjainak története kapcsán, amely fontos módszertani kérdéseket is felvetett számomra. A felejtés természetéből adódik ugyanis, hogy az idő múltával nem csak az egyes emlékek kopnak ki, hanem sok esetben a tudatban megbomlik az események egymásutánja, módosul a történet lefolyása, felcserélődhetnek a nevek (Győrffy 1992: 516). Tulajdonképpen a képzelet és a valóban megtörténtek összekeveredése figyelhető meg, miután az eseményeket ténylegesen átélt öregek meghalnak. Mindezek tükrében megpróbáltam a három, egymástól néhány ponton igen különböző történetet egymásra vetíteni, illetve összevetni a történeti szakirodalommal is.

Jelen tanulmányban – mindezek tükrében – nem célom, és nem is áll módomban az egyéni életutak részletes elemzése. Az élettörténeteket csak annyiban mutatom be, amennyiben az egy nagyobb „ív”, család tagjainak lokális és társadalmi mobilitásának felrajzolásához szükséges. A továbbiakban elsősorban arra a kérdésre keresem tehát a választ, milyen változásokat idéztek elő a lokális és társadalmi mobilitás eseményei rövid illetve viszonylag hosszabb távon az életpálya-stratégiák, életmód, kulturális minták, családtervezés terén, és hogyan alakult, változott az egyes családtagok egymáshoz való viszonya, kapcsolathálója mindezek tükrében.

Családtörténet⁶

Az „ősök”

Deák Antal, pávai illetőségű császári és királyi csendőr főtörzsőrmester 1885. augusztus 29-én vette feleségül a váratlanul és nagyon fiatalon – 19 évesen – özvegyen maradt Császár Annát. Mivel hatósága a házasságot – a megfelelő összegű kaució hiányában⁷ – nem engedélyezte, kilépett a szolgálatból, és a felesége anyai örökségét képező 15 hold⁸ földbirtokra,

⁶ A részletes családfát a dolgozathoz mellékletben csatoltam, az egyes családtagokra vonatkozó pontos adatokkal (a születés/halál időpontja, lakhely, foglalkozás feltüntetésével). A mellékletben közlöm továbbá a család első három generációjának tagjairól rendelkezésemre álló fotókat is.

⁷ A Monarchia minden állami szolgálatban dolgozó tisztviselőjére vonatkozott, hogy házasságkötésüket meghatározott összegű ún. kaució felmutatásától – ez akár a férj, akár a feleség részéről lehetséges volt – tették függővé. Az intézkedés révén akarták biztosítani, hogy az ifjú házások biztos anyagi háttérrel alapítsanak családot, így kívánva megakadályozni az állami alkalmazottak korrumpálhatóságát.

⁸ dr. Deák Gábor, Deák Antal unokájának elmondása alapján.

valamint a szolgálataiért kapott állami végkielégítésre alapozva családot alapított. Páván telepedtek le. Deák Antalt – felismerve az erre való, a közigazgatási gyakorlatából adódó kiváló alkalmasságát – a falu lakói hamarosan bírónak választották, amely tisztséget haláláig viselt. Emellett a gazdaság is szépen gyarapodott, eredeti földbirtokaik mellé az évek során újakat vásároltak, állatot tartottak, egy idő után gazdasági alkalmazottakat is felfogadtak. Az alapvetően polgári foglalkozást űző családfő tehát több lábon álló életvezetést alakított ki. Házasságuk első 15 évében 14 gyermekük született,⁹ közülük azonban négy¹⁰ csecsemőkorában elhunyt. A szülők a tekintélyesre nőtt gazdaság vezetését két, erre alkalmas és hajlandó lányukra – Berta, Teréz –, valamint azok majdani családjaira kívánták hagyni, míg többi gyermeküket igyekeztek különböző polgári pályákra állítani, érdeklődésüknek, tehetségüknek megfelelően taníttatták őket. Ennek köszönhetően Sámuel gimnáziumi érettségije után vámtiszt, Gizella nővér, Klára pedig gyermekgondozó lett.

E polgárosuló, feltörekvő család történetébe azonban ezen a ponton jelentős változást hozott egyrészt a történelem,¹¹ másrészt több családi tragédia. 1916 tavaszán Deák Antal meghalt. Halálos ágyán két legidősebb gyermekére bízta az akkor még csak 5 illetve 8 esztendő legkisebbek – Antal és Mihály – felnevelésének, taníttatásának feladatát. Eközben azonban a világháború menete is szerencsétlen fordulatot vett a Monarchia, ezen belül is Erdély szempontjából: 1916 augusztusában a román hadsereg betört Erdélybe, hogy elfoglalja az antant hatalmak által korábban neki ígért területeket. A harcok, a fosztogatás, és az esetleges megtorlás elől a család otthon levő tagjai – a katonaköteles korban levő fiúk természetesen a fronton harcoltak – édesanyjuk vezetésével szekérre rakták legfontosabb ingóságait, és elindultak Magyarország felé.

Deák nagymama, amikor a '16-os betörés volt, a román, akkor egy ökrösszekérre felpakolta a még otthon lévő gyerekeket, és elindultak vele a

⁹ Születésük sorrendjében: Berta (1886), Gizella (1888), Sámuel (1890), József (1892), Antal (1894), Teréz (1895), Ilona (1897), Vilma (1899), Klára (1901), Antal (1903), Anikó (1904), Irén (1906), Antal (1908) és Mihály (1911).

¹⁰ Antal, Vilma, Antal és Irén.

¹¹ Mohay Tamás *Egyének és életutak* című írásában áttekinti azokat a történelmi fordulatokat, amelyek erős lenyomatot hagytak az egyéni életvezetésen. A hirtelen, drasztikus átalakulások közül különösen meghatározónak értékeli az első világháborút (Mohay 2000: 778).

román csapatok elől. Tehát elindultak Magyarország felé. Úgy mesélte valamelyik nagynénim, hogy Temesvárig jutottak. [És aztán?] Aztán kiderült, hogy a román csapatokat kiszorították, hogy vissza lehet menni. És visszafordultak és visszamentek. (Deák Gábor, 2010. jan. 15., saját gyűjtés.)

Mivel a betörés után az összpontosított osztrák-magyar-német seregek néhány hét alatt kiűzték a román csapatokat Erdélyből, a család visszafordulhatott. A családfő halálát azonban hamarosan – 1918-ban – követte a másodszületett fiú, József halála is.¹²

A háború elvesztése után néhány hónappal már szinte bizonyossá vált, hogy a Monarchia felbomlásával egyidőben Magyarország keleti felét Erdéllyel együtt Romániához csatolják, 1918 őszén-telén a román csapatok szinte teljes egészében elfoglalták a hajdan nekik ígért területeket. A megszállt területekről a megtorlások, túlkapások elől már ekkor megindult a menekülők első hulláma Magyarországra. Keszeg Vilmos megállapítása szerint a trianoni békeszerződés az államhatárok újrarajzolásával olyan új politikai kontextust alakított ki, amely az akkori erdélyi magyarság számára „két életpálya-stratégiát eredményezett: a migráció és a helyben maradás modelljét” (Keszeg 2010).

A Deák család nagy része – az életben maradt kilenc gyermek közül hét – az adott történelmi-politikai helyzetben a Magyarországra költözést választotta 1919-ben. Mindkét életpálya modellnek többféle motivációja is lehetett. A migrációt választók döntésében szerepet játszhatott „a személyi/családi integritás vagy az identitás megőrzésének szándéka, a gazdálkodási lehetőségek keresése, az előállt konjunkturális helyzet értelmezése, a megtorlásoktól való félelem, a felhalmozott személyes tapasztalatok, a jövővel szembeni bizalmatlanság” (Keszeg 2010). A két leány – Berta és Teréz – helyben maradását ugyanakkor a már megszerzett gazdasági tőke motiválta. A döntést akkoriban meghozó személyek közül ma már senki nincs életben, ám a család ma is élő tagjainak történeteiből, a szüleik által rájuk hagyományozott elbeszélések alapján nyomokban még felfejthető az a sokrétű motivációs rendszer, amely szülőföldjük elhagyására készítette a Deák gyermekek egy részét.

---

¹² A család ma élő tagjai közül Deák Gábor úgy tudja, hogy József az orosz frontról hazafele tartva valahol Ukrajna területén kiesett a vonatból. Ennek megfelelően nem biztos, hogy meghalt, mindenesetre soha nem tért már haza. A pávai református plébánia korabeli anyakönyve 1918-at jegyezték halálozási évként, pontos dátum megjelölése nélkül.

És akkor jött közbe a Trianon. És akkor a család úgy határozott, hogy aki tud, az eljön Erdélyből. Erre az is nyomatékot adott, hogy a románság - akik várhatóan átveszik a falvakban is az irányítást – az a Deák Antalra neheztelt, mer a Deák Antal még csendőr mivoltában, de a későbbiekben is a bírói mivoltában a románokat nem szerette. Meg a románok se szerették őt. De ez az ellenérzés ez a Deák Antal családtagjaira is átszállt ez az ellenérzés a románoktól. (Dr. Deák Gábor, 2010. jan.07., saját gyűjtés.)

Az esetleges megtorlásoktól való félelemnél is nyomatékosabb szempont volt a politikai kényszer – a már állásban levő Sámuelst ugyanis kiutasították az országból, szintén dolgozó leánytestvérei esetében pedig félt volt, hogy az új impérium alatt nem jutnának munkalehetőséghez.

És '19-be' akkor fölkerelkedtek, aki tehette, és eljöttek Magyarországra. Egy részük önként jött a nagyobbakkal, de volt, akit kitoloncoltak. Így '19-ben kiutasították a Gizi nénit, meg a Klári nénit. [Miért?] Ők közszolgálatba' voltak, a Klári néni, az gyermekgondozónak tanult, a Gizi néni pedig egészségügyi pályán volt. Mer' magyarok voltak és közszolgálatba' voltak. Őket nem annyira kitoloncolták, inkább attól félték, hogy nem fogják alkalmazni őket. A Deák Sámuelst, aki közszolgálatba' volt, ugye a Monarchia szolgálatában, azt a többi, több tízezer közszolgálatba' levővel együtt egy átvilágításnak vetették alá. Amikor Trianon után megalakult a román közigazgatás, akkor területenként, vagy járásonként – nem tudom az ottani közigazgatási egység nevét – egy bizottság beidézte a közszolgálatba' levőket. [...] És három kérdést tettek föl nekik. Hogy ha akarnak közszolgálatban maradni, miután ez Románia lesz a jövőben, mer' így ítélte a nemzetközi bíróság Trianonban, hogy ez Románia lesz, akkor három föltételt kell teljesíteniük, ha akarnak maradni. Ez a három föltétel a következő: tudnak-e perfekt románul, kettő: felveszik-e a román állampolgárságot, ami azt jelenti, hogy egyúttal lemondanak a magyar állampolgárságról, a harmadik pedig az, hogy leteszik-e az esküt a román királyra. Ez a három föltétel. Most aki ezt nem vállalta, úgy két hét alatt összegyűlt általában egy csoport, 2 hét után ezeket beidézték egy 20 kilós csomaggal oda a járási székhelyre, és egy négytagú román csendőr csoport elvonatozott velük a kialakult új határra. Az új határon ott volt fölmeszelve a határvonal, ott voltak a magyar határőrök, itt voltak a románok. Egy csendőr elvette a csomagjukat, azt áthajította a határvonalon, két csendőr megfogta a karjukat, és a csendőrtiszt pedig hátulról nekitámasztotta a lábát a derekuknak, feneküknek, átlökte

őket a határon és azt mondta, hogy „Ki vagytok rúgva”. Ez egy ilyen szer-
tartás volt, mindegyiknél: „Ki vagytok rúgva.” És akkor elindultak Erdély-
ből... (dr. Deák Gábor, 2009. jan. 18., saját gyűjtés.)

A politikai kényszer, illetve az egzisztenciális bizonytalanság elkerülé-
se mellett a családi integritás lehető legteljesebb megőrzése is fontos sze-
repet játszott döntésükben. Édesanyjuk a két, már férjhez adott, a családi
gazdaságot öröklő leánnyal helyben maradt, míg a többiek Magyarorszá-
ra települtek.¹³

Ez az élettörténeti fordulópon¹⁴ a család minden tagja számára nagy
jelentőségű változást hozott. Mind a migráció, mind a helyben maradás
szükségessé tette a reszocializációt: az első esetben a „megválasztott élettér
adottságaihoz, habitusaihoz való hozzáigazodást”, míg a második esetben
„a lokális tradíciók felvállalását és érvényesítését, valamint az élet térben
bekövetkezett változásokhoz, az új hatalmi konjunktúrához való alkalmaz-
kodást” (Keszeg 2010). Az adott sorseseemény¹⁵ – a Magyarországra költö-

¹³ Ezen a ponton érdekesnek tartom megjegyezni, hogy a család egyik tagja – Deák Zoltán, a Magyarországra költöző testvérek közül Ilona gyermeke – egészen másképpen mesélte el a Magyarországra település történetét. Az ő elmondásában a kitelepülés nem annyira kényszerként jelenik meg, hiszen a történet úgy szól, hogy az 1916-os román betörés idején a család egy tagja, Sámuel már Magyarországon élt, ekkor pedig – édesapjuk halálát követően, a betörés hírére - a legidősebb leány, Gizella vezetésével a többi testvér is követte. Számomra egyrészt nem tűnik elégséges indoknak a szülői ház elhagyása „pusztán” a román betörés hírére – hiszen a központi hatalmak veresége, főképpen pedig Erdély elvesztése ekkortájt még egyáltalán nem volt valószínű –, a családi levelezések, naplók és egyéb iratok tükrében pedig egészen biztos, hogy Pávát csak 1919-ben hagyták el a Deák gyermekek végleg. Ennek tükrében igen érdekes lenne annak vizsgálata, miért él a család egy tagjának (akinek édesanyja ráadásul a történetet személyesen élte át) emlékezetében mégis hibásan ez a nagyon is meghatározó esemény. Gyáni Gábor szavaival élve: „A felidézett események valószínűségét, hihetőségüket nem a múlt tényleges eseményeihez fűződő viszony, hanem a történet szempontjából adott relevanciájuk biztosítja. [...] A „szerkesztést” a múlthoz való távolság hossza, illetve főleg az utótörténet alakulása határozza meg., ehhez képest másodlagos, mit észleltünk valaha.” (Gyáni 2007: 159). Ennek tükrében elképzelhetőnek tartom, hogy az áttelepülést nagyon fiatalon vagy gyerekként átélt testvérek, és ennek kapcsán le származottaik emlékezetében a történet kevésbé kegyetlen, kevesebb kényszer, több önálló döntési lehetőséget őrzött meg, mint az akkoriban már felnőtt, dolgozó, adott esetben munkahelyéről, addigi életvezetéséből erőszakosan eltávolított bátyjuk, Sámuel esetében. (Akinek fia, Gábor egyébként hosszasan eszeltte a kiutasítás és az áttelepülés körülményei, folyamatát.) (Vö: Kovács–Vajda 2007: 218–219, Melegh 1999: 251–252).

¹⁴ David Mandelbaum kifejezése (Mandelbaum 1982).

¹⁵ Tengelyi László azokat az élettörténeti fordulópontokat nevezi sorseseeményeknek, „ame-
lyek hatására az önazonosság, mint az élettörténet foglalatja meghasad és felnyílik”, s az egyén
identitása új „értelemképző” eseményekkel kényszerül szembesülni (Tengelyi 1998: 539).

ző testvérek esetén a genealógiai hagyományból való kilépés (Hauptman 2009: 49) – az idősebbek számára a családi, rokoni támogatás nélküli *újra-kezdést*, míg a fiatalabbak szempontjából az élet egyfajta gyökértelen – illetve teljes mértékben testvéreikre utalt –, idegen környezetben való *elkezdését* jelentette.

***Ebből az a tanulság, hogy az erdélyi családok
nagy része szétszóródott...¹⁶ –
párhuzamos életutak***

A következőkben a kilenc testvér – valamint leszármazottaik – további életútjának vázlatos ismertetésére vállalkozom, különös tekintettel a foglalkozás- és lakóhelyválasztás, a házassági stratégiák és a családtervezés, gyermekvállalás kérdésére (Jávor Kata szempontrendszer alapján – Jávor 2000). A párhuzamos életpályák bemutatásával elsősorban azt szeretném érzékeltetni, hogy a közös kiindulási alap, kulturális minták ellenére meglévő eltérések az életpályákban, értékekben, családtervezésben a szemlélyiségben rejlő okok mellett milyen sokat elárulnak az egyes emberek lehetőségeiről, választásairól, de az egyén társadalmi és lokális mobilitási stratégiáiról is (Jávor 2000: 21).

A könnyebb átláthatóság kedvéért a sort a Magyarországra települtekkel kezdem, genealogikus sorrendben, majd rátérek a két Erdélyben maradt testvér és családjaik további sorsára.

Deák Gizella és Deák Klára

A legidősebb, már szakmával rendelkező két lány, Gizella és Klára érkezésük után a magyarországi református egyházhoz fordultak, a Magyar Református Szeretetszolgálat segítségével jutottak lakhatáshoz és álláshoz. Mindketten otthonról hozták a református egyházhoz való kötődést: Gizella diakonissza volt, Klára ún. missziói munkásként működött Erdélyben. Az egyház segítségével rövid idő múlva találtak képzettségüknek megfelelő, biztos megélhetést nyújtó állást. Gizella a budapesti Bethesda

---

¹⁶ Dr. Deák Gábor, 2010. jan. 22., saját gyűjtés.

kórházban helyezkedett el, itt dolgozott nyugdíjba vonulásáig, mint diétás főnővér. Férje, gyermeke nem volt, ám eleinte rá hárult az ekkor még csak 8 illetve 11 esztendőös legkisebb testvérek, Mihály és Antal elhelyezése, neveltetése. Klára, aki szintén soha nem ment férjhez, az őrszentmiklósi református árvaház vezetője lett.

Deák Sámuel

A legidősebb fiú, Sámuel többféle hivatali állást is elvállalt, míg végül Gödöllőn kapott állást, mint adóhivatalnok. Nyugdíjazásáig itt dolgozott, itt telepedett le végleg, folyamatosan felfele ívelő karrierje végén adóügyi főigazgató lett. 1926-ban vette feleségül egy gödöllői kereskedő lányát, Trenovszky Margitot – ekkorra sikerült a családalapításhoz szükséges egzisztenciális háttérrel előteremtenie. Házasságukból három gyermek született: Ildikó, Lívia és Gábor. Sámuel ambíciózussága – saját, polgári foglalkozására, illetve a család polgári életmódjára való tekintettel – gyermekei taníttatásában érhető tetten, ez által biztosítandó a társadalmi és nem utolsó sorban életszínvonalbeli emelkedést, egy megfelelő „kulturális kezdőtőkét” gyermekei számára (vö: Jávor 2000: 21–22). Szüleik akaratának, illetve saját ambícióiknak megfelelően mindhárom gyermek értelmiségi pályára lépett, és értelmiségi házastársat választott magának. Ildikó gyógyszerész lett, agrármérnök férjével Gödöllőn telepedett le. Két gyermekük közül András agrármérnöknek tanult, Gödöllőn alapított családot, László kutató-biológus, aki több magyarországi, majd egy bécsi kutatóintézetben is dolgozott, végül Londonban telepedett le. András leánya, Ágnes szintén agrármérnök, Ausztriában él, Lászlónak nincs gyermeke. Lívia tanítói diplomát szerzett, gyógyszerész hitvesével Budapesten alapított családot. Gyermekei közül Márta állatorvos, szintén szakmabeli férjével Békéscsabán él, gyermekeik – Csaba és Csilla – állategészségügyi laboránsként dolgoznak, szintén Békéscsabán élnek. Sámuel legkisebb gyermeke, Gábor agrármérnök lett, rövid gödöllői tartózkodás után - politikai okokból - tanítónő feleségével a Tolna megyei Fornápusztára került, majd Tamásiban telepedtek le véglegesen. Három gyermekük született: Gábor édesapját követve az agrármérnöki szakmát választotta, Tamásiban telepedett le, Ágnes tanárnő lett, ma Dombóváron él, Éva Budapesten kozmetikus.

Deák Ilona

A következő leány, Ilona, Magyarországra kerülésekor semmilyen szakmája, végzettsége nem lévén, a Statisztikai Hivatalban tudott elhelyezkedni. Itt ismerkedett meg – szintén Erdélyből elszármazott – férjével, Deák Zsigmonddal, nyugdíjba vonulásukig ugyanitt dolgoztak mindketten. Először Budán, majd véglegesen 1930-ban Csillaghegyen telepedtek le. Négy fiuk született: László, Zsigmond, Zoltán és Árpád. Legidősebb fiuk, László egy gépkocsi gyárban helyezkedett el, mint műszaki vezető, felesége textilgyári munkás. Gyermekük közül László esztergályos, feleségével Csillaghegyen, a családi házban maradt élete végéig. Gyermekük László és Levente, szintén Budapesten élnek. Másik gyermekük, Árpád szintén Budapesten él, gyermeke nem született. Ilona második fia, Zsigmond rendőrtiszt lett, Budapesten telepedett le. Négy gyermeke közül László édesapját követve rendőr, Budapesten él; Ágnes Dunaújvárosban telepedett le, titkárnő, Andrea jogász, Budapesten él, Zsigmond pedig újságíró, Csillaghegyen alapított családot. Ilona harmadik gyermeke, Zoltán református lelkész lett, szolgálata első éveiben Ordason élt feleségével, majd Csillaghegyre helyezték, végül nyugdíjazása után Szentendrére költözött. Gyermekük közül Zsuzsanna Szentendrén él, tanítónő, Zoltán Óbudán telepedett le, a logisztikai szakmában dolgozik, Emőke Dunavarsányban él, fogtechnikus, Anikó pedig Budapesten közgazdászként helyezkedett el. Ilona legfiatalabb gyermeke, Árpád magyar-történelem szakos gimnáziumi tanár lett, gyógyszerész feleségével Dunaújvárosban telepedtek le. Gyermekük nem született.

Deák Anikó

Deák Anikó Magyarországra érkezve még semmilyen végzettséggel nem rendelkezett, itt óvónőnek tanult. Kezdetben nővérével, Ilonával közösen bérelt lakást, majd néhány évre Hollandiába ment, ahol egy család gyermekeire vigyázott, végül hazatérve hozzáment Szalkai Béla jogászhoz. Férje eleinte Bonyhádon, majd Győrben kapott állást, így végül a család Győrben telepedett meg. Házasságukból három fiú született: József zongorista volt, orvos feleségével Budapesten éltek. Gyermekük, Zsuzsanna gyógyszerész, jogász férjével Diósdon élnek. György, aki textilmérnök lett, feleségével Zalaegerszegen telepedett le, Károly Győrben maradt. Anikó

gyermekei közül kettő – József, Károly – fiatalon öngyilkosságot követett el, melyet hamarosan követett édesapjuk halála is. A család tagjainak további sorsáról az általam megkérdezett rokonoknak sajnos nincsen tudomása.

Deák Mihály

A két legkisebb testvér, Antal és Mihály a család Magyarországra érkezésekor még kisgyermek volt – 11 illetve 8 évesek. Eleinte legidősebb nővérrük, a Budapesten egyedül élő Gizella vette őket szárnyai alá, néhány évvel később pedig az akkor még agglegény bátyjuk, Sámuel albérletébe költöztek. Mihály, miután testvérei családot alapítottak, megtelepedtek és már nem tudtak róla gondoskodni, bentlakásos gimnáziumba került. A nyarakat általában bátyjánál, Sámuelnél töltötte. A középiskola befejezése után – szülei fogadalmának eleget téve¹⁷ - a Pápai Református Teológiára iratkozott be, református lelkész lett. Pappá szentelése után Polgárdiba nevezték ki segédlelkésznek, ahol hamarosan feleségül vette az ott szolgáló lelkész leányát, Benedek Arankát, majd, mivel Mihály önálló parókiát kapott, Iszkaszentgyörgyön telepedett le a család. Négy fiuk – Mihály, Ferenc, Mihály és József – közül a legidősebb csecsemő korában meghalt, a többiek Székesfehérváron és környékén telepedtek le. Sorsuk további alakulásáról sajnos nem sikerült pontos adatokat szereznem.

Deák Antal

A legfiatalabb gyermek, Antal, különösebb ambíciója, szorgalma nem lévén mesterséget tanult, asztalos lett. A szakma kitanulása után a MÁV-nál helyezkedett el, egész életében itt dolgozott – idősebb korában az úttörővasúthoz került. Budapesten, a MÁV által biztosított szolgálati lakásban éltek feleségével és négy gyermekükkel. Egyikük, Antal, gyermekként meghalt, testvérei: József, György és Anna további sorsáról a család általam megkérdezett tagjainak nincsen tudomása.

---

¹⁷ A családi emlékezet szerint, miután négy gyermeküket csecsemőként elvesztették, a Deák szülők megfogadták, hogy ha ez a gyermek, Mihály életben marad, papnak tanítatják majd. A Magyarországra került testvérek betartották szüleik fogadalmát, amely egyébként legkisebb öccsük ambícióival sem ellenkezett.

Végezetül essen szó a két Erdélyben maradt testvéréről:

Deák Berta

A legidősebb leány, Berta első férjével, Kondra Jánossal Zabolára költözött, gazdálkodtak. Négy gyermekük született. A legidősebb, István szintén Zabolán telepedett le feleségével, szakmája kovács volt. Négy gyermeke közül Hermina óvónő lett, Eresztevényben él, Mihály édesapja szakmáját folytatva kovács Zabolán, Magdolna Sepsiszentgyörgyre költözött, hivatalnokként dolgozott, végül Jenő tanár lett. Berta második fia, Jenő szabó volt Zabolán, két leánya született: Márta könyvelő Kézdivásárhelyen, Matild szintén könyvelő Brassóban. A harmadik gyermek, Mária férjével együtt gazdálkodott Zabolán, két gyermekük viszont már polgári foglalkozást választott magának: Margit postamester volt, egy tanítóhoz ment feleségül, gyermekei közül László mérnök, Csíkszeredában, Adél pedig ápolónő, Kézdivásárhelyen. A másik leány, Ilona pedig óvónő lett, egy gelencei asztaloshoz ment hozzá. Gyermekei közül Enikő közgazdász, Kézdivásárhelyen él, Árpád pedig gépész, Gelencén telepedett le. A negyedik Kondra gyermek, Mihály cipész lett, Zabolán maradt. Családjá nem volt, 1945-ben orosz fogságban halt meg.

Férje korai halála után Deák Berta ismét házasságot kötött. Kovács Józseffel való házasságából szintén négy gyermek született. Ilona szövőmester lett, Zabolán maradt, gyermekei közül Ferenc szintén Zabolán él, szakmája szerint esztergályos. Ferenc lánya, Lídia ápolónő, férjével Gelencén telepedett le, idősebbik fia, Ferenc esztergályos, legkisebb gyermeke, Csaba pedig egyetemi hallgató. Ferenc második gyermeke, Anna földműves Zabolán, gyermekei közül Annamária ápolónő, Gelencén él, Béla pedig a katonaságnál szolgál altisztként.. Deák Berta következő gyermeke, Kovács János asztalos lett, Zabolán élt, egyetlen gyermeke, Ilona közgazdász Sepsiszentgyörgyön. Ilona gyermekei mindketten a közgazdász szakmát választották, Ágnes Kolozsvárt, Anna pedig Svájcban telepedett le. A következő fiú, Kovács József Zabolán gazdálkodott feleségével, gyermekeik közül László villanyszerelő volt, Etelka háztartásbeli, Kovásznán él. Deák Berta utolsó gyermeke Kovács Erzsébet, férjével gazdálkodott Zabolán. Gyermekeik, Tibor és Ferenc azonban már értelmiségi foglalkozást választottak: Tibor állatorvos volt, Ferenc Kolozsvárt egyetemi tanár lett.

Deák Teréz

Teréz szintén Erdélyben maradt, Zabolán telepedett le. Juha Györggyel kötött házasságából öt lánya született. A legidősebb, Ilona földműves volt Zabolán. Első házasságából született gyermekei Etelka és Béla. Béla négy gyermeke: Béla, Krisztina, Anikó és Ibolya szintén Zabolán élnek. A második lány, Margit óvónő lett, Zabolán él, házasságot azonban nem kötött. Szintén nincs családja a következő leánynak, Irénnek sem, ő tanítónő Zabolán. A következő leány, Jolán tisztviselő lett, Brassóba költözött, egy leánya született. Végül a legfiatalabb Juha lány, Anna szintén Brassóba került, ő is tisztviselő volt, férje román, gyermekei Brassóban élnek, szintén tisztviselői pályán vannak.

Lokális és társadalmi mobilitás a Deák család öt nemzedékében

A fentiekben láthattuk, hogy a kilenc, azonos családi körülmények közül indult testvér életpályái, életvezetése, családtervezési stratégiái mennyire eltérően alakultak az idők során. Érdekes e különbségek mögött álló legfontosabb tényezőket szemügyre vennünk.

Amint arról már szó esett, Deák Antal családja alapvetően több lábon álló életvezetést folytatott. A családi földbirtok azonban csak két leány, Berta és Teréz családja számára tudott megélhetést biztosítani, így a többi gyermek számára eleve determinált volt az értelmiségi, vagy legalábbis valamilyen más, polgári pályára kerülés. A legnagyobbak már otthon, a kényszerű Magyarországra költözés előtt polgári foglalkozásokban helyezkedtek el, majd ezekben a munkakörökben kezdtek új életet áttelepülésük után is, illetve kisebb testvéreiket is ebben a szellemben taníttatták, nevelték fel. Ebben az esetben tehát – úgy gondolom – a tanulás, polgári pályákra való átállás nem kizárólag mint a társadalmi felemelkedés leggyorsabb és leghatékonyabb módja szerepelt a gyermekek életében, hanem egyfajta kényszert is jelentett, mivel a föld örökléséből kizárt testvéreknek más megélhetés után kellett nézniük (vö: Horváth 2000: 53, Kocsis 1995: 24–25). Ugyanakkor az általam bemutatott példán az is szépen megfigyelhető, hogy a családi háttér – ez esetben egy alapvetően gazdálkodásból élő, ám polgárosuló, értelmiségi pályákra is törekvő székelyföldi

család – milyen lehetőségeket határol körül, milyen életutakon képes elindítani gyermekeit (Róbert 1987: 45). A foglalkozásválasztás, úgy gondolom, minden gyermek esetében átgondolt, a családi stratégiába illeszkedő lépés volt, mely által az édesapa utódaiban egyaránt gondoskodni tudott a családi vagyon – ez esetben a föld – gyarapodásáról, és a család társadalmi emelkedéséről is (Bácskai Verát idézi Jávor 2000: 22).

Ennek megfelelően az Erdélyben maradt két testvér – illetve utódaik – Zabolán és környékén letelepedvén elsősorban gazdálkodással foglalkoztak, esetenként mesteremberekkel (kovács, szabó) házasodtak, vagy gyermekeiket mesterségre taníttatták. Csak a család erdélyi ágának negyedik generációjától kezdődően figyelhető meg az értelmiségi, polgári pályákra állás nagyobb arányban. Teljesen más a helyzet a Magyarországra települt hét testvér esetén. Ők egytől egyig polgári foglalkozást választottak, házastársaik is polgári, többnyire értelmiségi körökből kerültek ki, gyermekeiket minden esetben taníttatták. Ebből a szempontból kissé kilóg a sorból Antal, aki „csak” szakma kitanulásáig jutott, majd vasutas lett. A testvérek közül amúgy is ő volt az, akinek életpályája a legkevésbé sikeresnek mondható. Családja szűkösen élt, sok esetben rokonaik – Antal esetében a lábukat már megvetett testvérek – támogatására szorultak, ami, mint utóbb látni fogjuk, a családi kapcsolatok megromlását is magával vonta. Összességében elmondható, hogy az itt vizsgált Deák család esetében több generációs, családi mobilitásról beszélhetünk. A társadalmi mobilitást, polgári foglalkozások felé való orientálódás – az említett okokból – már az utódok első generációjában is szükségszerű volt, az egyszeri, egyéni elmozdulás azonban több generációra előre ható érvénnyel működött, mely meghatározhatja még az unokák életpályáját is. Az is látható továbbá, hogy az öt generáció során egyre bokrosodó családnak mindössze két olyan ága van, amely – szintén szükségszerűen – megőrizte az eredeti foglalkozást, míg a többiek egytől egyig belekerültek a mobilizációs folyamatba (vö: Kocsis 1995: 25).

Érdemes szemügyre vennünk a családtervezés mint kulturális minta (Jávor 2000: 57–60) változásait is a család egyes tagjai körében. A pávai, alapvetően gazdálkodásból élő Deák család stratégiája a korai házasodás majd sok – ez esetben 14 – gyermek vállalása volt. Amint az a fent bemutatottak alapján látszik, a két Erdélyben maradt lány szintén ezt a családtervezési mintát folytatta: Bertának 8, Teréznek 5 gyermeke született. A Magyarországra települt testvérek közül kettő nem házasodott

meg. A többiek esetén viszont a viszonylag késői házasodás – ennek leg-
extrémebb esete Sámuel, aki 36 éves korában nősült meg –, és a kevesebb
számú gyermek vállalása, tehát egy sokkal polgáribb, „modernebb-
nek” mondható családtervezési stratégia figyelhető meg. Fontos azonban
itt megemlíteni, hogy a kevesebb számú gyermek vállalása nem feltétle-
nül tudatos, a polgárosodás irányába mutató döntés eredménye, számos
egyéb indokkal – pl. háború, anyagi nehézségek, szülők korai halála – is
magyarázható (Horváth 2000: 53–54). A harmadik-negyedik generáció
tagjai esetén pedig már egyáltalán nem vonhatunk le messzemenő követ-
keztetéseket a gyermekek számából és az ehhez hasonló adatokból, hiszen
itt már számos egyéb, „modern” indokkal – gazdasági, politikai indokok,
életmód-váltás – kell számolnunk. Alapvetően azonban elmondható, hogy
a Magyarországra telepedett testvérek ez irányú stratégiái egy, a szüleiké-
től elütő, polgári, városi családmodell felé orientálódtak.

Nem haszontalan továbbá a pusztai felsoroláson kívül hosszabban is el-
időznünk a lokális mobilitás, mint az életmód-stratégia egy fontos részé-
nek kérdése körül is. Ismét az erdélyiekkel kezdve a sort, Berta és Teréz,
valamint utódaik nagy része – legalábbis ami az első három generációt
illeti – Zabolán és környékén maradt. Természetesen ez a család gazdál-
kodó tagjai esetében – mivel a földbirtokok itt voltak – egyértelmű, ám a
mesterséget tanult utódok is a „családi fészek” környékén telepedtek le.
Egészen más a helyzet a Magyarországra került testvérek esetében. Első,
és legnagyobb „vándorlásuk”, a pávai családi otthon elhagyása politikai-
gazdasági kényszernek tudható be. A csonkaországba érkezve először
mindnyájan Budapestre mentek munka, megélhetés után nézni, majd en-
nek függvényében szóródtak szét. Öt közülük Budapesten és környékén
telepedett le és vállalt állást, Klára új munkájának köszönhetően került
vidékre, Anikó pedig férjét (illetve annak munkaadóját) követte, amikor
családjával együtt Győrbe költözött. Földrajzi értelemben ez a generáció
itt abbahagyta a mozgást, később gyermekeik szintén a munkaerőpiaci le-
hetőségek függvényében választottak lakhelyet.

Itt említeném meg azt a – lokális mobilitás szempontjából nem elha-
nyagolható – eseményt, amely még 1941-ben állította döntés elé a család
Magyarországra került tagjait. A második bécsi döntést követően, 1941-ben
az Erdélyből áttelepült magyarok ugyanis lehetőséget kaptak, hogy a visz-
szacsatolt területekre visszatelepülve, a magyarországihoz hasonló, illetve
annál magasabb állásokba visszatérjenek szülőföldjükre.

Na, itt jön be ez a történet, hogy '40-ben hirdettek egy országos akciót, hogy aki elszármazott Erdélyből és abban a foglalkozási körben, amiben volt Trianon környékén, vagy amibe most itt van, akkor Erdélyben azonos foglalkozási körben, de egy magasabb beosztást kap. Mert '40 után, régi dolog, hogy a magyar uralom visszatérével akkor meg a románokat hajtották el a vezető tisztségekből. Így akkor a Gizi néni visszaköltözött a családi házba, ahol még akkor élt a nagymama... '41-ben halt meg, azt hiszem. [1942. febr.28. – Gy. E.] [...] Azt hiszem, hogy a Klári néni, meg a Gizi néni is visszaköltöztek, amikor meghalt a nagymama, akkor költöztek vissza a családi házba ketten. (Dr. Deák Gábor, 2010. jan.15., saját gyűjtés.)

Nem volt kétséges, hogy a lábukat már megvetett, Magyarországon családot alapított testvérek közül egyik sem kívánja ezt a – viszonylag bizonytalan – lehetőséget választani, és ismét újrakezdeni életét. Az akkor már nyugdíjba vonult, egyedül élő Gizella, és húga, a szintén hajadon Klára azonban éltek a lehetőséggel, és édesanyjuk 1942-es halálát követően visszaköltöztek a család régi, pávai házába. Klára hamarosan munkát is kapott, a zabolai gyermekotthonban volt nevelőnő, Gizella pedig nyugdíjas éveit töltötte a családi fészekben. Az ismételt impériumváltás azonban hamarosan szerencsétlen sorsra jutatta, és újbóli életpálya-modell váltásra készítette a hazatelepült Klárát: 1945-ben ugyanis a területet visszaszerző román államhatalom elbocsátotta, a továbbiakban semmilyen állást nem tudott szerezni, így élete végéig apróbb kézimunkákból próbálta biztosítani szegényes megélhetését, valamint erdélyi és magyarországi rokonai, testvérei is igyekeztek segíteni neki. Nővére halála után végül Kovásznára költözött, családja gondoskodása mellett itt élt haláláig.

Végezetül röviden kitérnék arra, hogy a család szétszóródása, az eltérő életpálya-stratégiák, életmódok hogyan befolyásolták a családi kapcsolatokat, milyen „eredménnyel” jártak a későbbi nemzedékek szempontjából. Magyarországra érkezésükkor a testvérek minden szempontból egymásra voltak utalva – segítették egymást az újrakezdésben, közösen gondoskodtak legfiatalabb testvéreik taníttatásáról, majd, miután mindannyian megvetették lábukat, családot alapítottak, kapcsolataik lazulni kezdtek. Miután az életükben beállt kényszerű fordulópont teljessé vált – a testvérek újfajta szerepeket vállaltak, új kapcsolatokba kerültek más emberekkel, és egyfajta új én-tudatot alakítottak ki (Mandelbaum 1982: 36–37) – eltávolodtak egymástól. Ennek okai egyes esetekben a földrajzi

tényezőkkal – lakóhelyek távolsága – magyarázhatók, míg más esetekben – pl. Antal viszonylag deviánsnak számító családja esetében – személyes indokokban keresendők.

Bennük már valahogy nem alakult ki az az érzés, hogy a családi összetartás az egy nagy erő... egy nagy plusz erő. Abból sok mindent lehet meríteni. Főleg bajban. Úgyhogy ez is belejátszhatott. A nagybátyám az elég sokat ostorozott engem is, hogy hát te nem nagyon törődsz a családdal. Hát, abba belejátszott a 180 kilométer is, belejátszottak az itt lévő kisgyerekek is... meg mondom, ez a megélhetési igény. (Dr. Deák Gábor, 2010. jan. 22., saját gyűjtés).

Nem tartottuk a kapcsolatot nagyon, na... az Anti az csak kölcsönkérni jött mindig, nagyon zúrós izébe éltek. (Halász Ferencné Deák Livia, 2010. febr.12., saját gyűjtés.)

Ezen a ponton érdemes egy pillantást vetni a testvérekre, hiszen a család nemcsak kibocsátó, hanem – leginkább éppen a testvérek által – kortárs közösségként is működik, még akkor is, ha ez nem jelent egyúttal fizikai együttélést. A felnőtt testvérek által alkotott kapcsolatháló kontextusába helyezve az egyén életének másképpen be nem mutatható aspektusai tárulnak fel (Hauptman 2009: 33), hiszen a testvérek folyamatos hatást gyakoroltak egymásra. Az eltérő életvezetéstől, életpályáktól függetlenül a családtagok folyamatos kapcsolatban álltak egymással, és az Erdélyben maradt testvéreikkel egyaránt. Ez rendszeres, kölcsönös látogatásokban, családi ünnepek közös megülésében, esetenként egymás anyagi és más szempontú segítségével nyilvánult meg.

A harmadik generáció tagjai – szüleik lévén – szintén jól ismerték a rokonságot, a magyarországi utódok gyakran látogattak Erdélybe, esetenként az ottani rokonok is felkeresték az anyaországiakat. Az egymástól távol költözés, a különböző, értelmiségi/polgári foglalkozásokhoz való kötődés hatására azonban a családi, rokonsági kötelékek lazulni kezdtek, egyfajta „atomizálódási” folyamat indult meg. A harmadik generáció tagjai ugyan még tudtak egymásról, esetenként – pl. temetés, esküvő alkalmával – találkoztak is egymással, ám a szülők halála után, elsősorban a negyedik-ötödik generációban már egyértelműen ezen kapcsolatok szétesését, anulálódását, az addigi „hagyományos” találkozási alkalmak megszűnését figyelhetjük meg. Igen jól illusztrálja a mondottakat, hogy az általam megkérdezett három családtagnak sok esetben semmiféle tudomásuk nem volt a rokonság egyik-másik ágának legfiatalabb, negyedik-ötödik generációs

tagjairól. Ettől függetlenül ez az a ma élő legidősebb generáció – tehát a harmadik – amely még személyesen ismerte az első két nemzedék tagjait, élményeken, történeteken keresztül kötődik az egyes családtagokhoz, így fontosnak gondolja a kapcsolatok lehetőség szerinti fenntartását, a családi történetek továbbadását, megőrzését.¹⁸

Úgy vélem, erre a nemzedékre még maradéktalanul igaznak tarthatjuk David Carr megállapítását, mely szerint nemcsak az egyes személyek, hanem a különböző közösségek, többek között maguk a családok is, „elbeszélések körül és elbeszélések révén szerveződnek. Ahogy az egyes ember implicit élet-történetek révén létezik, úgy a közösség olyan »történet« révén létezik, melyben a közös emlékezet és a jövőre irányuló várakozás, illetve tervezés összegződik. A társadalmilag megélt jelen itt is a múltból és a jövőből meríti értelmét.” (Carr 1999: 73). Az itt elemzett családtörténet(ek)nek tehát egyrészt a szerző/továbbadó identitásának megteremtésében és fenntartásában volt fontos szerepük, ám ezen túl a Deák család közösségi emlékezetében, csoportidentitásának megalkotásában és fenntartásában is.

Egyáltalán nem mondható el ez azonban az utolsó két nemzedéknek a tágabb családhoz való viszonyáról: az egyes emberek a tágabb magyarországi rokonság tagjait esetenként már névről sem ismerik, az erdélyi rokonokról szinte tudomásuk sincsen, és viszont. Az egymásrautaltság megszűnése, illetve az egymáshoz életmódban, mentalitásban, és érzelmileg is szorosan kötődő, második generációs testvérek halála után tehát a lokális és társadalmi mobilitás eseményeinek hatására olyan családszerkezeti, értékrendbeli átrendeződések mentek végbe, amelyek mára súlyosan megterhelték a benne részt vevők egymással való kapcsolatait.

Természetesen hiba lenne a fentiekben ismertetett mobilitási, életvezetési stratégiákat egyfajta, kizárólag a polgárosodó illetve polgárosult életpálya-modell által determinált jelenségként értelmeznünk, hiszen mindezek ugyanúgy tudatos, vagy a körülmények által kényszerített egyéni döntéseket is tükrözhetnek. Annak részletes feltérképezése, hogy az itt bemutatott stratégiák mennyiben tekinthetők „valóságos stratégiai szándék eredményeinek” (Levi 2000: 86), mennyiben illeszthetők be egy nagyobb általános trendbe, illetve milyen mértékben az egyéni habitus,

¹⁸ Ennek köszönhetően születhetett meg jelen dolgozat is.

szándék eredményei, a további kutatás feladata lesz. Ugyanakkor úgy gondolom, a pávai Deák család fentiekben felvázolt történetének részletesebb vizsgálata az erdélyi magyar családok 1920 utáni szétszóródásának, társadalmi és kulturális mobilitási stratégiáinak általános trendjeire is jól rávilágítana.

Szakirodalom

- BODÓ Julianna – OLÁH Sándor (szerk.)
1996 *Elmentünk? Székelyföldi életutak*. KAM–Pro Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
- CARR, David
1999 A történelem realitása In: THOMKA Beáta szerk.: *Narratívák 3. A kultúra narratívái*. Kijárat Kiadó, Budapest, 69–84.
- GYÁNI Gábor
2007 Emlékezés és oral history. In: BÖGRE Zsuzsanna (szerk.): *Élettörténet a társadalomtudományokban*. (Pázmány Társadalomtudomány, 6.) Budapest–Piliscsaba, Loisir Kiadó, 155–166.
- GYÖRFFY György
1992 Múlt – emlékezet – történetírás. *Magyar Tudomány* 37. (5) 513–520.
- HAUPTMAN Gyöngyi
2009 *Élettörténet három „hangra”*. Veress Dezső 1896–1973. Egyetemi szakdolgozat. (kézirat) PTE-BTK, Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék.
- HORVÁTH Gergely Krisztián
2000 Elbukás és újrakezdés. Egy jázsági redemptus család öt generációjának története az 1810-es évektől az 1960-as évekig. *Korall* 2. (tél) 43–60.
- JAKAB Albert Zsolt – KESZEG Anna – KESZEG Vilmos (szerk.)
2007 *Emberek, életpályák, élettörténetek*. (Kriza Könyvek, 30.) BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék–Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.
- JÁVOR Kata
2000 *Életmód és életmód-stratégia a pécsi Zsolnay család történetében*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

KESZEG Vilmos

2010 *20. századi életpályák és élettörténetek.* (közvetéve: 2010. nov. 29.)
Forrás: <http://lexikon.adatbank.ro/tematikus/szocikk.php?id=12>
(2011. dec. 2.)

KOCSIS Gyula

1995 Egy mezővárosi család hat nemzedékének sikeres és sikertelen mobilitási stratégiái. In: Uő. (szerk.): *Alkalmazkodás, ellenállás, mobilitás.* (Ceglédi füzetek, 30.) Cegléd, 5–48.

KOVÁCS Éva

2008 Az élettörténeti emlékezet helye az emlékezetkutatásban. In: Uő (szerk.): *Tükörszilánkok. Kádár-korszakok a személyes emlékezetben.* MTA Szociológiai Kutatóintézet–1956-os Intézet, Budapest, 9–40.

KOVÁCS Éva – VAJDA Júlia

2007 Elbeszélés, identitás, értelmezés. In: BÖGRE Zsuzsanna (szerk.): *Élettörténet a társadalomtudományokban.* (Pázmány Társadalomtudomány, 6.) Budapest–Piliscsaba, Loisir Kiadó, 217–244.

LÁSZLÓ János

2003 Történelem, elbeszélés, identitás. In: RÁKAI Orsolya – Z. KOVÁCS Zoltán (szerk.): *A narratív identitás kérdései a társadalomtudományokban.* Gondolat Kiadói Kör–Pompei, Budapest–Szeged, 156–172.

LEVI, Giovanni

2000 Az életrajz használatáról. *Korall* 2. (Tél) 81–92.

MANDELBAUM, David G.

1982 Egy életrajzi tanulmány: Gandhi. In: KÜLLŐS Imola (szerk.): *Az életrajzi módszer alkalmazása és eredményei a néprajzban és az antropológiában.* (Tanulmánygyűjtemény.) (Documentatio Ethnographica, 9.) Budapest, 29–46.

MELEGH Attila

1999 Migráció és életút. Amerikás magyarok élettörténetei. *Regio.* (3–4) 126–160.

MOHAY Tamás

2000 Egyének és életutak. In: PALÁDI-KOVÁCS Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz VIII. Társadalom.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 760–787.

RÓBERT Péter

1982 Mobilitás és életút. In: KOLOSI Tamás (szerk.): *Elméletek és hipotézisek. Rétegződés-modell vizsgálat I.* Társadalomtudományi Intézet, Budapest, 93–129.

1987 Mobilitási és reprodukciós folyamatok a magyar társadalomban. *Válóság.* (10) 37–47.

TENGELYI László

1998 Élettörténet és önazonosság. *Holmi X.* (4) 525–543.

Melléklet. A Deák-család családfája

Deák Antal (1856. aug. 14.–1916. márc. 14.) csendőr, Páva
Császár Anna (1866. okt. 1.–1942. febr. 26.) háztartásbeli

1. **Deák Berta** (1886. júl. 4.–1953. márc. 14.) földműves/háztartásbeli, Zabola

∞ Kondra János († 1913. okt. 10.) földműves

Kondra István (1905. dec. 15.–1945. máj. 8/9.) kovács, Zabola

∞ Héjja Rozália (1911–2000. dec. 18.)

Kondra Hermina (1933–) óvónő, Eresztevény

∞ Gajdó Imre (1928.dec. 1–2011. okt. 31.) szövetkezeti elnök, Eresztevény

Gajdó Attila (1957. febr. 18.) *csecsemőként meghalt (élt 3 hónapot)*

Gajdó Imre (1966. szept. 6.) gépészmérnök, Maksa

∞ Szőcs Eszter

Gajdó Edina (1999. aug. 28.) Sepsiszentgyörgy

Gajdó Gotthard (1991. júl. 27.) egyetemista, Sepsiszentgyörgy

Gajdó István (1958. nov. 8–1999. szept. 6.)

∞ Bárbuly Irén

Gajdó Tünde (1978. nov. 19) tanítónő, Sepsiszentgyörgy

Gajdó Zita (1978. nov. 19.) üzletvezető, Ausztria

Gajdó István(1990. ápr. 6.) Sepsiszentgyörgy

Kondra Mihály (1935. febr. 15.–) kovács, Zabola

∞ Réti Margit

Kondra Edit (1959. nov. ?) Sepsiszentgyörgy

∞ Csillag Béla

Csillag Erika

Csillag Kinga

Csillag Gyöngyvér

Csillag Éva

Csillag Izabella

Kondra Magdolna (1961. márc. 13.) háztartásbeli, Páva

∞ Bende Lajos (1957. ápr. 29) géplakatos, Páva

Bende Szidónia (1984. nov. 5.) könyvelő, Páva

Bende Krisztina (1986. aug. 5.) gyógypedagógus

Kondra Magdolna (1938. júl. 15.–) hivatalnok, Sepsiszentgyörgy
∞ Gábor Béla ?

Gábor Gyöngyvér (1965. aug. 16.) könyvelő, Sepsiszentgyörgy

∞ Fekete Zoltán

Fekete Szabolcs (1987. febr. 16.)

Fekete Roland (1990. aug. 5.)

Gábor Zoltán (1968?)

∞ ? Melinda

Gábor Botond

?

Kondra Jenő (1945. márc. 19.–2000. okt. 2.) tanár, Szatmárnémeti

Kondra Tibor (1974) gyógyszerkutató, Szatmárnémeti

Kondra Krisztina (1977) tanárnő, Sepsiszentgyörgy

... Kata

... Zita

Kondra Jenő (1908–1992. okt. 16.) szabó, Zabola

∞ György Matild

Kondra Márta (1938–) könyvelő, Kézdivásárhely

∞ Kádár Károly (1935–1982) tisztviselő, Kézdivásárhely

Kádár Károly (1963) reklámügynök, Kézdivásárhely

∞ Kovács Ibolya (1967) ápolónő

Kádár Andrea (1988) tanárnő, Kolozsvár

Kádár Enikő (1969) közigazdász

∞ Ferencz Csaba (1966) biztonsági őr, Kézdivásárhely

Ferencz Hedvig (1998)

Kondra Matild (1941–) könyvelő, Brassó

∞ Tarnoveanu Valer (sportoló), Brassó

Tarnovean Patricia (1968–) vállalkozó

∞ Ducariu Mihai (1968–) Barcarozsnyó

Ducariu Dominic (2005)

Kondra Mária (1910. márc. 27.–1992. nov. 16.) földműves, Zabola

∞ Pozsony József (1906. márc. 27.–1988. márc. 4.)

Pozsony Margit (1937. jan. 21.–) postamester, Mátisfalva

∞ Jancsó László (1934–2010) tanító/hivatalnok, Gelence, Kovászna

Jancsó László (1960–) mérnök, Csíkszereda
∞ Gidró Gizella (1960–) tisztviselő, Csíkszereda

Jancsó Beáta (1986–) közgazdász

Jancsó Renáta (1994–)

Jancsó Adél (1969–) ápolónő, Kézdivásárhely
∞ Kovács Jenő (1967–) mérnök

Kovács Orsolya (2000–)

Pozsony Ilona (1943. ápr. 23.–) óvónő, Gelence

∞ Tóth Ferenc (1940–) asztalos

Tóth Enikő (1968–) közgazdász, Kézdivásárhely

∞ Boros Antal (1965–) közgazdász

Boros Krisztina (1997)

Boros Antal (2003)

Tóth Árpád (1979–) gépész, Gelence

∞ Hegyeli Kinga (1982) üzletvezető, Gelence

Kondra Mihály (1912–1945) cipész, Zabola
nem kötött házasságot

Kovács Ilona (1919–2005) szövőmester, Zabola

∞ Arros Ferenc (1912–2006)

Arros Ferenc, esztergályos, Zabola

∞ Kónya Lídia (1956–)

Arros Lídia (1985–) ápolónő, Gelence

∞ Bartha Tihamér, autószerelő

Arros Ferenc (1987–) esztergályos

Arros Csaba (1990–) egyetemista

Arros Anna (1952–) földműves, Zabola

∞ Kozma Béla (1947–) gépész

Kozma Annamária (1985–) ápolónő, Gelence

Kozma Béla (1988–) altiszt

Kovács János (1921. ápr. 17.–1997) asztalos, Zabola

∞ Németh Erzsébet (1928–)

Kovács Ilona (1953–) közgazdász, Sepsiszentgyörgy

∞ Nagy Dezső (1951–) mérnök

Nagy Ágnes (1969–) közgazdász, Kolozsvár
Szente Zsolt, állatorvos

Nagy Anna (1980–) közgazdász, Svájc

∞ Simon Levente (1978–) informatikus

Kovács József (1924. január 27.–2008. december 7.) földműves, Zabola
 ∞ Hegyeli Etelka (1930–)

Kovács László (1952–1987) villanyszerelő

Kovács Etelka, háztartásbeli, Kovászna

∞ Zágoni Gyula, (1951) erdész

Zágoni Gyula (1977) földműves

Zágoni Attila (1981) földműves

Kovács Erzsébet (1930. márc. 4.–) földműves, Zabola

∞ Pozsony Ferenc (1923. jún. 10.–1989. febr. 12.) földműves, Zabola

Pozsony Tibor (1952. dec. 18.–2005. márc. 23.) állatorvos,

∞ Zimányi Nóra (1957) közgazdász, tanácsai titkár, Barátos

Pozsony Katalin (1985) tanárnő, Chester, Anglia

Pozsony Ferenc (1988) kertészmérnök, Dánia

Pozsony Nóra (1992) egyetemista, Marosvásárhely

Pozsony Ferenc (1955. ápr. 16.–) egyetemi tanár, Kolozsvár

∞ Jeney Katalin Rita (1957–) közgazdász, vállalkozó

Pozsony Viola (1987–) tanárnő

Pozsony Borbála (1990–) egyetemista

2. **Deák Gizella** (1888. június 28.–1969) ápolónő/nővér, Páva–
 Budapest–Páva
nem kötött házasságot

3. **Deák Sámuel** (1890. ápr. 3.–1962. jún. 10.) adóhivatalnok, Gödöllő
 ∞ Trenovszky Margit (1898–1980) háztartásbeli

Deák Ildikó (1927–1998) gyógyszerész, Gödöllő

∞ Bögre János (1928–) agrármérnök

Bögre András (1958–) agrármérnök, Gödöllő

∞ Bodrogi Gabriella (1958–) agrármérnök

Bögre Ágnes (1979–) agrármérnök

Bögre László (1960–) biológus, egyetemi tanár, London

Deák Livia (1928–) tanítónő, Budapest

∞ Halász Ferenc (1920–1965) gyógyszerész

Halász Márta (1949–) állatorvos, Békéscsaba

∞ Markos Béla (1950–) állatorvos

Markos Csaba (1975–) állategészségügyi asszisztens

∞ Kreisz Ágnes

Markos Ádám

Markos Csilla (1979–) állategészségügyi asszisztens

Halász István (1953–) építésmérnök, Budapest

∞ Béky Amarill (1950–)

Halász Boglárka (1981–)

Halász Péter (1983–)

Deák Gábor (1930–) agrármérnök, Tamási

∞ Horváth Éva (1938–) tanítónő

Deák Gábor (1959–1999) agrármérnök, Tamási

∞ Takács Emília (1964–) egészségügyi asszisztens

Deák Nóra (1988–)

Deák Áron (1991–)

Deák Ágnes (1963–) tanárnő, Dombóvár

∞ Gyórfy Csaba (1963–) újságíró

Gyórfy Eszter (1987–)

Gyórfy Laura (1990–)

∞ Venturini János (1960–2009) gépészmérnök

Venturini Benedek (1994–)

Deák Éva (1968–) kozmetikus/masszőr, Budapest

∞ Kovács Károly (1970–) pék

Kovács Attila (1998–)

Kovács Zsolt (2000–)

4. **Deák József** (1892. ápr. 5.–1918) Páva
fiatalon meghalt, nem kötött házasságot

5. **Deák Antal** (1894) Páva
csecsemőkorában meghalt

6. **Deák Teréz** (1895. szept. 10.–1988) földműves, Zabola
∞ Juha György (1889–1958) földműves

Juha Ilona (1918–1995) földműves, Zabola

∞ Fejér Béla (1908–1945)

Fejér Etelka (1941–1994), kertész, Kóhalom

∞ Andrus János, mérnök, Kóhalom

Andrus Viola

∞ Moistica János

Andrus János

Andrus Judit

Andrus Mária

Fejér Béla (1944–)

∞ Ilyés Éva (1947–2008)

Fejér Béla (1970–) ács, Zabola

∞ Bogyó Erika (1970) ápolónő

Fejér Béla (1995)

Fejér Krisztina (1971–) ápolónő, Zabola

∞ Papp Endre (1970) zenész

Papp Szabolcs (1995)

Fejér Anikó (1972–) varrónő, Zabola

∞ György Antal (1970), kőműves

György Mária

György Henrietta

Fejér Ibolya (1973–) Zabola

∞ Mátyás Miklós, földműves

Mátyás György (1949) esztergályos, Kézdivásárhely

∞ Szász Éva (1951) könyvelő

Mátyás Attila (1977) mérnök

∞ Marti Erika (1978) tanárnő

Mátyás Alpár (1989) mérnök

Mátyás Ilona (1954–2001) könyvelő

∞ Izsán Ernő (1951) gépész, Zabola

Izsán Edit (1975), Zabola

∞ Kozma Ernő (1971) vasesztergályos, Zabola

Kozma Viola

Izsán Ilona (1976) eladó, Zabola

∞ Nagy Ferenc (1975) fémforgácsoló, Zabola

Izsán Ernő (1979) földműves, Zabola

Izsán Orsolya (1986) eladó

Juha Margit (1921–) óvónő, Zabola

nem kötött házasságot

Juha Irén (1922–) tanítónő, Zabola

nem kötött házasságot

Juha Jolán (1925–) tisztviselő, Brassó

∞ Gabrisevici Mihály

Gabrisevici Angéla

∞ Oláh Antal

Oláh Adorján

Juha Anna (1937–1981?) tisztviselő, Brassó

∞ Paraschiv Nicolae

Paraschiv Nicolae, tisztviselő, Brassó

Paraschiv Rezvan

Paraschiv Gabriel, tisztviselő, Brassó

7. **Deák Ilona** (1987. nov. 16.–1996) hivatalnok, Budapest

∞ Deák Zsigmond, hivatalnok

Deák László, műszaki osztályvezető

∞ Auth Edit, textilgyári munkás

Deák László, esztergályos

∞ Babos Éva

Deák László

∞ Weszeli Gyöngyi

Deák Levente

Deák Árpád, autóbuszvezető

∞ Szűcs Piroska

Deák Zsigmond, rendőr

∞ Bónis Ilona

Deák László, rendőrtiszt, Budapest

∞ Bozóky Anna

Deák Krisztina

∞ Kondolka László

Kondolka Tamás

Deák Mariann

∞ Forrai Attila

Forrai Ákos

Deák Ágnes, adminisztrátor, Dunaújváros

∞ Nyilas József

∞ Fábíán Sára

Deák Andrea, jogász, Budapest

∞ Nagy Gábor

Nagy Réka

Nagy Ádám

Nagy Tamás

Deák Zsigmond, újságíró, Budapest

∞ Fazekas Linda

Deák Zsigmond

Deák Sára

Deák Enikő

Deák Zoltán, református lelkész, Budapest

∞ Nagy Zsuzsanna

Deák Zsuzsanna, tanítónő, Szentendre

∞ Tóth Árpád

Tóth Bence

Tóth Janka

Tóth Lili

Deák Zoltán, logisztikus, Budapest

∞ Horváth Klára

Deák Péter

Deák Tamás

Deák Emőke, fogtechnikai asszisztens, Dunavarsány

∞ Szűcs Gyula

Szűcs Dóra

Szűcs Levente

Deák Anikó, közgazdász/hitoktató, Budapest

∞ Weiszár Attila

Deák Árpád, tanár, Dunaföldvár

∞ Ónody Edit, gyógyszerész

8. **Deák Vilma** (1899–1900), Páva
csecsemőkorában meghalt

9. **Deák Klára** (1901. ápr. 28.–1993. dec. 14.) gyermekgondozó, Páva–
Órszentmiklós–Kovászna
nem kötött házasságot

10. **Deák Antal** (1903), Páva
csecsemőkorában meghalt

11. **Deák Anikó** (1904. aug. 25.–1980) óvónő, Győr
∞ Szalkai Béla, jogász
Szalkai József, zongorista, Budapest
∞ Rác Emília, orvos

Szalkai Zsuzsanna, gyógyszerész, Diósd

∞ Palágyi Tamás, jogász

Szalkai György, Zalaegerszeg

∞ ?

Szalkai György

Szalkai Hajnalka

Szalkai Károly, Győr

∞ Bánhegyi Erzsébet

Szalkai Károly

∞ Molnár Zsuzsanna

Szalkai Zsófia

Szalkai Máté

Szalkai Fanni-Boróka

Szalkai Zoltán

∞ Fehér Gabriella

Szalkai Márton

12. **Deák Irén** (1906–1907), Páva
csecsemőkorában meghalt

13. **Deák Antal** (1908. nov. 29.–1990) vasutas, Budapest
∞ ? Gyöngyi

Deák József

Deák Antal

Deák György

Deák Anna

14. **Deák Mihály** (1911. márc. 11.–1977) református lelkész,
Iszkaszentgyörgy

∞ Benedek Aranka (1918–2003) háztartásbeli

Deák Ferenc (1943–) földmérő mérnök, Székesfehérvár

∞ Bugyi Ildikó (1949–) humánpolitikai ügyintéző

Deák Roland (1973–) rendőrtiszt, Seregélyes

∞ Sohár Tünde (1974–) adminisztrátor

Deák Dominik (1999–)

Deák Barnabás (2002–)

Deák Dorina (2002–)

Deák Péter (1974–) földmérő mérnök, Székesfehérvár

∞ Márkus Erzsébet (1974–)

Deák Boglárka (2001–)

Deák Márkus (2005–)

Deák Mihály (1945–1996) nyomdász, Székesfehérvár

∞ László Éva (1954–)

Deák József (1949–) építőipari technikus, Isztimér

∞ Balogh Gyöngyi (1954–) pénzügyi előadó

Deák Szabolcs (1974–) építőipari technikus

∞ Polczer Médea (1976–) ruhaipari technikus

Deák Benita (2002–)

Deák Nimród (2011–)

Deák Viktória (1977–) közgazdasági technikus, Isztimér

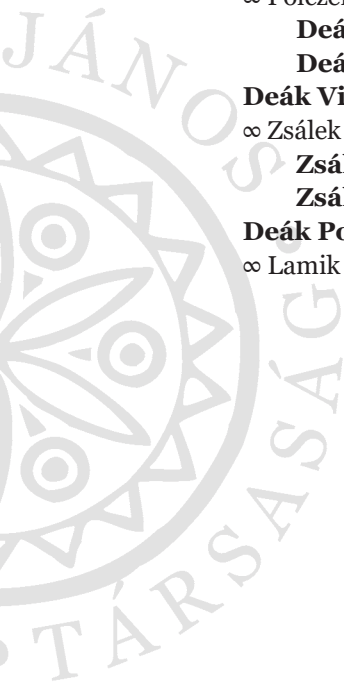
∞ Zsálek Attila (1974–) villanyszerelő

Zsálek Attila (2000–)

Zsálek Márk (2002–)

Deák Polett (1977–) közgazdasági technikus, Isztimér

∞ Lamik Tibor (1977–) mezőgazdasági technikus

Képek

1. kép. Deák Antal szülei (Deák Sámuel, meghalt 1910-ben;
Csekme Klára, meghalt 1917-ben)

2. kép. Deák Antal

3. kép. Császár Anna

4. kép. Deák Antal és Császár Anna családja
(hátsul: Deák Teréz, Ilona, Sámuel, József, Klára és Anikó; elől: Császár Anna, Deák Mihály, Deák Antal, ifj. Deák Antal, Deák Berta és Gizella)

5. kép. Deák Klára, Mihály, Gizella, Antal, Ilona és Anikó

6. kép. Deák Gizella

7. kép. Deák Gizella

8. kép. Deák Sámuel

9. kép. Deák Sámuel és családja

10. kép. Deák Teréz és családja

11. kép. Deák Ilona

12. kép. Deák Ilona és fiai (Deák Zoltán, Zsigmond, László, Árpád)

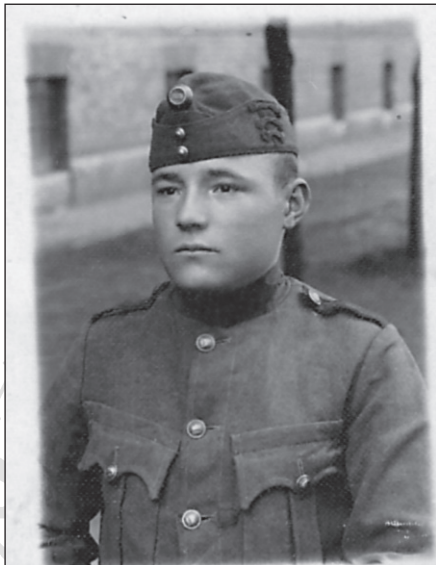
13. kép. Deák Klára

14. kép. Deák Anikó

15. kép. Deák Anikó és családja

16. kép. ifj. Deák Antal

17. kép. Deák Mihály

18. kép. Deák Mihály és felesége